

GLOBALLEŞME' NİN KISA TARİHİ ve MALİ OLAYLAR

A. Kadir IŞIK

Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, Dr.

Abstract: Generally it is accepted that the II World War is the beginning of the globalisation movements. In this paper, it is argued that globalisation movement should be examined in such a time horizon covering the East-West trade during the emperor era. The purpose of this study is to examine the historical development of globalisation as well as to form a better foundation for evaluating globalisation in terms of fiscal developments.

I. GİRİŞ:

Beş yüzyıl kadar önce, kıtalar siyasal ve ekonomik olarak karşılıklı etkileşime başladıklarından bu yana, Avrasya, dünya ekonomik ve siyasi iktidarının merkezi olmuştur. Avrasya devletleri tek tek özel statüler kazanıp dünyanın önde gelen güçleri olmanın ayrıcalıklarını paylaşırken, Avrasya'da yaşayan halklar-bunların çoğunluğu Batı Avrupa çevresinden olsalar da – farklı biçimlerde, farklı zamanlarda, dünyanın diğer bölgelerine girip egemen olmuşlardır [1].

Yirminci yüzyılın son dönemine gelindiğinde ise, önceki durumlardan farklı tektonik bir kayma gerçekleşti. Tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir güç (demografik köken itibari ile bağlantılı olsa dahi), Avrasya güç ilişkilerinde yalnızca hakem olarak değil, aynı zamanda dünyanın en etkin gücü olarak ortaya çıktı. Sovyetler Birliği 'nin, cumhuriyet bağlarının çözülmesi ile birlikte günümüzdeki en büyük ekonomik ve siyasal güç, kutupsal bir etken olmanın ötesinde, Global platformun (önemli ölçüde) belirleyicisidir. Bununla birlikte; bu önemli dönüşümün getirisi olan fırsatlar ve tehditler, hızla küresel platformdaki dengeleri etkilemektedir.

"Globalleşme" adı verilen bu etki (ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi), farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içermektedir [2]. Bu gelişmeler; bilgisayarın kullanımı, taşımacılıktaki gelişme, iletişim teknolojisi ve çok uluslu şirketlerin işgücü ve sermayenin uluslararası göçünü – bölgesel fark gözetmeksizin- sağlamasıyla (büyük ölçüde) mümkün

olmuştur. Özellikle Marx 'ın da tespit ettiği gibi sistemin dinamiğini her zaman sermaye birikimi oluşturmuştur [3].

Doğa kanunlarına benzetilebilir bir biçimde, her yüzyılda tüm uluslararası sistemi etkileyebilen, kendi değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade, entelektüel ve moral güce sahip olan bir ülke ortaya çıkmaktadır. XVII. yüzyılda Fransa, uluslararası ilişkilere, ulus – devlet kavramına dayanan ve nihai amaç olarak ulusal çıkardan güç olan "modern yaklaşımı" getirmiştir. XVIII. yüzyılda "Büyük Britanya", sonraki 200 yıl boyunca Avrupa diplomasisine egemen olan "güç dengesi" kavramını geliştirmiştir. XIX. yüzyılda, Avusturya "Avrupa Anlaşması" nı yeniden kurmuş ve Almanya da Avrupa diplomasisini soğukkanlı güç politikası oyununa döndürerek, bu anlaşmayı yıkan güç olmuştur. XX. yüzyılda ise; uluslararası ilişkileri hiçbir ülke ABD kadar kesin, fakat aynı zamanda kararsız bir şekilde etkilememiştir [4].

Bu incelemede, Globalleşme'nin kısa tarihi 5 dönem itibariyle verilirken, her dönemdeki gerek ulus gerekse ulus – ötesi değişim dinamikleri belirlenerek bu etkenlerin tarihsel evrimi ve oluşan mali olaylar özetle ele alınmaktadır.

II. DOĞU İMPARATORLUKLARINDAN BATI TİCARETİNE (1000 – 1500)

Bu dönemde dünya ekonomisine üç büyük güç hakimdir, Osmanlı İmparatorluğu, Çin ve Hindistan. Çin, siyasi istikrarı, zengin tarımı ve gelişen ticareti ile dikkat çekici bir konuma sahipti, Çin gemileri, Batılıların ilgisini çeken baharat ve ipek ticaretini de yönetmekteydi. Ayrıca, Çin 'in genişleyen ticareti Avrupalıların aleyhine eşit olamayan bir ticaret dengesi oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Çin'de icat edilen barut, matbaacılık ve saatçilikte önemli gelişmeler görülmekteydi.

Avrupalılar, "Binbir Gece" İmparatorluklarının sahip olduğu servet ve gücün dönüşümü için mücadeleye kendi coğrafi bölgelerine ait avantajlardan yararlanarak girdiler. Nehirler, emtia'nın ucuz ve elverişli bir biçimde taşınmasına müsaitti. Saban, pulluk, at eğeri gibi döneme ait teknolojik yenilikler de tarımsal getiriyi arttırdı. Avrupa, açık denizciliğin getirisi olan yeni ticaret

yollarını kullanarak Doğu 'nın İmparatorluklarına üstünlük sağlamaya başladı. Bu keşif ve sömürge döneminde Avrupa 'nın nüfus ve kaynak oranlarında dönüşüm sağlanmış oldu [5].

Almanya ve İtalya'nın şehir devletleri Avrupa'nın tüketime yönelik mal gruplarının bağlantı noktaları olmuştur. Venedik ve Cenova'nın denizcileri ve tüccarları ise uluslararası bir üne ulaşmışlardı. İtalya ve Almanya'da bankalar kurulurken, daha ileri ticaretin teşvik edildiği muhasebe teknikleri ve krediler de geliştirildi.

Özetle; Avrupa'nın ekonomik büyümesindeki çıkış; yeni toprakların tarım alanlarına dahil edilmesi ve yeni tarımsal tekniklerin uygulanması ile; Avrupa ve sınırlarının ötesiyle gerçekleştirilen ticaret kombinasyonunun sonucu oluştu.

III. AVRUPA'DA KEŞİF ve SÖMÜRÜNÜN YÜKSELİŞİ (1500 – 1750)

“Erken modern safha” olarak da nitelendirilen bu dönemde, İtalya ve Almanya yer edinebilmek için çaba gösterirlerken, Portekiz ve İspanya, deniz seferlerinin getirileriyle lider ülke konumuna geçmeye çalışmışlardır.

Bu dönemde Portekiz, Hindistan'da ki kıyı bölgesinin hakimiyetini ele geçirerek, denizlerin kontrolü, doğal kaynaklar, iş gücü ve büyük çaptaki toprakların giriş yolunu Avrupa'lılara açmıştır. İspanya ise, özellikle Kristof Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesiyle altın ve gümüş gibi servet niteliğine sahip madenleri Avrupa 'ya akıttı. Ancak, kıta Amerikasının sahip olduğu hazinelerin Batı Avrupa'ya getirilmesi için iş gücü arzı yetersizdi. Bundan dolayı İspanya, Atlantik 'teki ücretsiz iş gücü (köle) ticaretinin önemli bir tarafını oluşturdu. Böylece, İspanyol girişimiyle sömürgecilik düşüncesi kesin ve açık bir biçim almış oldu. Bu noktadaki ekonomik amaçta artık açıkça ortaya konmuştu; “hiç kimse sömürgelerin asıl amacının İspanyol hükümdarlığını ve sömürgecileri zenginleştirmek olduğundan kuşku duymuyordu” [6]. Adam Smith 'in herşeyden çok karşı çıktığı Merkantilist düşünce, yani “ticaretin devletçe yapılması”, İspanyol İmparatorluğunda klasik ifadesini bulmuştu.

Yukarıda da ifade edilen tarım tekniklerinin daha iyi uygulanabilirliği ile daha geniş üretim olanakları yaratıldı. Koyunculuk daha da yaygınlaşarak pamuk sanayii gelişti. İnsanlar topraklarından göç ettirilerek yeni bir güç yaratıldı. Erken sanayileşme (proto – industrial) kitaya yayıldı. Fransa, merkantilist kanunların geliştirilmesini teşvik etti. Bu dönemin hakim iktisat düşüncesi olan Merkantilizm; güçlü bir devlet yaratma ilkesine dayanır. Güçlü bir devlet ise; hazinesi değerli madenlerle dolu devlettir. Merkantilistlere göre; tarım ve sanayi zenginliği artırıcı iş kolları değildir. Dolayısıyla zenginliğin kaynağı ticarettir. Ticaretten elde

edilen servetin ülkede kalması için de başta altın ve gümüş olmak üzere her türlü kaynak çıkışı yasaklanmalıdır [7]. Bu ilkeler, özellikle XIV. Louis ve Colbert dönemi Fransa'sında, İngiltere ve Almanya'da(Kameralizm) uygulandı. Hammaddelerin üretimine ve sömürgelere satılmasına vergiler getirildi. Mecburi çalışma, hükümet kontrolü ve imalata destek sağlanması için kanunlar çıkarıldı. Hollanda'da ise, bankacılık ve ticaret ekonomik büyümeyi ilerletirken, bu gelişmeler aynı zamanda 17. yüzyıldaki üstünlüğüne de taşımıştır.

Kısaca; Batı Avrupa 'nın göneneci, tarımsal, ticari ve endüstriyel alanda, siyasi özgürlük ve ekonomik rekabet temel alınarak hızlı bir şekilde yükselme gösterdi.

Asya'nın ihtişamlı imparatorlukları aynı dönemde Avrupa 'nın yakaladığı gelişme trendinin çok gerisinde kaldılar. Osmanlı İmparatorluğundaki durum; saray entrikaları, tüccarların ve ekonominin büyümesi için güvenliğin olmaması ve içteki karışıklıklarla sonuçlandı. Yapısal olarak askeri bir devlet yapısının benimsenmesi ve toplumsal olarak ticari uğraşların ikinci sınıf tebaa tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği inancı (Japonya 'da ki gibi), devlet ve asli tebaasının bu tür uğraşlara önem vermemesine sebep teşkil etti. Siyasi bölümler ve dinsel ayrılıklar Hindistan 'da ki bütünlüğün altını boşalttı. Çin'de ise Ming hanedanı döneminde deniz seferleriyle yaratılan ticari fırsatları daha sonra boşa geçen Marcluslar değerlendiremedi.

IV. SANAYİLEŞME ve SİYASİ ÖZGÜRLÜĞÜN GELİŞİMİ (1750 – 1850)

18. Yüzyıl başladığında Avrupa, ekonomik büyümesinin yeni safhasını başlatmak için güçlü bir temel oluşturmuştu. Sanayi Devrimi'nin zenginliği, Avrupalı güçlerin, dünyayı paylaşmak tutkusuyla, pusulaların Afrika, Amerika ve Asya 'ya yönelten eşi görülmedik donanma ve ordular kurmasını mümkün kıldı [8]. Afrika ve Latin Amerika'nın doğal kaynakları ve insanları sömürülürken, Doğu imparatorluklarının yaşam alanları ve güçleri de giderek sınırlanıyordu. Özellikle İngiltere sanayileşmede bir temel oluşturmak için kolonilerinin kaynaklarıyla sağlam bağlantılar kurdu. Sigorta ve ticaret şirketleriyle beraber gelişen İngiltere Bankası da bu gelişmeleri perçinleyici bir rol oynadı.

Sanayi devrimini ortaya çıkaran ve kapitalizmi belirli bir sisteme çeviren diğer bir önemli nokta da; teknik yeniliklerin, yayılış hızı ve kültürleri, sınıfları coğrafi uzaklıkları aşır dünyanın her yanında yayılabilmeleridir [9]. Bu değişimi güden faktör ise; bilginin anlamında yer alan değişikliktir. Bilgi 1750 – 1900 arasındaki 150 yıllık dönemin ilk 100 yılında aletlere, süreçlere, ürünlere uygulanarak Devrim gerçekleştirilmiştir. Tecrübenin bilgiye döküldüğü bu süreçsel değişim çağdaş kapitalizmi kaçınılmaz kılmıştır.

Üretim zenaata dayalı olmaktan çıkıp teknolojiye dayalı duruma gelmiştir. Dolayısıyla bilgi (üretim için gerekli olarak), kırsal alanlarda, on binlerce evlerde ve küçük atölyelerde uyarlanamazdı. Üretimin bir çatı altında toplanması gereği fabrika sistemine geçişi zorunlu kılmıştır. Bu durum, fabrikanın aynı zamanda sanayi toplumunun merkezi sembolü olmasını sağlayan niteliktedir [10].

Sanayi Devrimi 'nin icatları hızla her yerde uygulanmaya başlamış, tüm faaliyet dallarına ve sanayilere nüfuz etmiştir. Özellikle J. Watt'ın 1765 'de buhar makinesini icad etmesi ve bunun enerji kaynağı olarak kullanılması teknolojik açıdan belirleyici bir dönüm noktası oldu [11]. Bu makinenin icadıyla kömürün çıkarılması, yolların gelişimi, kanal sistemlerinin açılması ve daha pek çok önemli gelişme mümkün olmuştur. 19. yüzyıl başlarında sanayileşmede önemli bir güç olan Batı Avrupa 'da tekstil üretimi de bu yeniliklere bağlı olarak genişlerken, İngiltere'yi de önemli bir ihracat ülkesi yaptı.

Avrupa'nın ekonomik büyümesinin yükü dünyanın diğer bölgelerine kadar yayıldı. Buhar makinesinin tekstil sanayiine uygulanmasından sonra, İngiltere ürettiği tekstil ürünlerini satabilmek için sömürgelerine yönelmişti. Bunun için, Hindistan üzerindeki hakimiyetini kurdu. Hindistan'ın el sanatlarına, özellikle de pamuk üretimine iki kat vergi getirildi. İngiliz tarifeleri Hindistan ürünlerine İngiliz piyasalarını kapadı. Teknolojik yenilikler, fabrika üretimi ve iş gücü bölünmesinden faydalanan İngiltere, ürünlerini pazarlayabileceği bir sömürge bulmuşken, Hindistan 'ın tekstil endüstrisi de çökmüş oldu.

İngilizler teknolojik yenilikler sayesinde imal ettiği ürünlerin daha geniş pazarlarda rağbet görmesi için Hindistan'la da yetinmedi. Yeni pazar hedefi Çin oldu. Afyon adı verilen ürünü Hindistan'da bulan İngilizler bu ürünü Çin pazarına sokmayı düşününce Çin hükümeti tüccarların protestosuyla karşılaştı. İngiliz hükümeti, 1830 ve 1840'ların afyon savaşlarına katılmaya destek verdi. Böylece İngilizler, Çin hükümetini Hong Kong 'un kiralanması da dahil olmak üzere, aleyhlerine olacak bir dizi anlaşmaya mecbur etti.

V. ARTAN DÜNYA ÇATIŞMASI ve AMERİKA'NIN GLOBAL HEGAMONYASININ BELİRİŞİ (1850-1950)

19. yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın erken dönemlerinde uluslararası ekonomide farklı iki stratejik oyun oynanmıştır. İlki, sömürgecilik sistemidir. Sanayileşmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerin kontrolünü ele geçirecek iş gücünü ve doğal kaynaklarını sömürmüştür. Diğer sistem ise; serbest ticaret sistemidir ve müteşebbisler arasındaki sınırsız piyasa ilişkisi üzerine kurulmuştur. Sömürge sistemi, hükümetler tarafından

kurallara bağlanarak yönetilmişken; serbest ticareti, piyasadaki rekabet kuralları yönetmiştir [12].

19. yüzyılın sonlarında hızlı sanayileşme ve ekonomik büyüme ivme kazanmıştır. İngiliz ekonomisi büyümeye devam etmekle birlikte, özellikle Almanya ve ABD güçlü rakipler olarak ortaya çıkmıştır. Almanya; kömür ve demire dayanan zengin kaynakları, destek veren hükümeti, geniş halk kitlesi ve eğitilmiş iş gücü üzerine ekonomisini kurmuştur. Elektrik ve çelik endüstrisinde kartellerin yükselişi ile Alman toplumunda büyük bir eğitilmiş iş gücü oluşturmuştur. Demir yollarının etkinliği de Alman ekonomisinin katalizörlerinden birisini oluşturmuştur. Bu dönemde Almanya gibi ABD'de dünyanın önemli bir ekonomik gücü olmuştur [13].

ABD, Almanya için ifade edilmiş özelliklerin geneline sahipti ve hatta yüzyılın sonunda ABD, gerek demir-çelik gerekse petrol ihraç eden bir ülke konumuna gelmişti. 1881 yılında F.W.Taylor ilk defa bilgiyi işin incelenmesinde uygulayarak, iş analizini daha sonra da mühendisliğini yapmıştır [9]. Taylor, çalışmalarıyla vasıflı ve vasıfsız her türlü bedeni işin analize konu edilebileceğini göstermiştir. Bu felsefeyi uygulamaya geçiren ABD, sanayi-öncesi bir çevreden gelen işçileri bile 60-90 günlük periyotlar arasında, usta kaynakçı, gemi yapımcısı v.d.'ne dönüştürmeyi başarmıştır. Bilgi'nin, işe uygulandığı bu süreç 1950'ye kadar sürdü. Bu dönem "prodüktivite devrimi" olarak da adlandırılmaktadır [14]. Prodüktivite patlaması (Mass Production) gelişmiş ülkelerde yaşam standartlarında ve hayat kalitesinde bir artış meydana getirmiştir. Böylece, sanayileşme ile yaratılan zenginlik, orta sınıfı da servet sahibi yapmıştır. Bu dönemde Japonya'nın ekonomik manzarası daha çok başlangıç ifade ediyordu. Ancak, Japonya bilimde diğer ülkelerden daha etkindi ve okur yazar nüfus da nispeten fazlaydı. Tüccar sınıfının belirli bir kısmı servet ve mevki edinmeyi kolayca başardı. İmparatorun rolünün artması, gelenekçi samurayların arka plana çekilmesi, liderlerin hızla gelişimi sistemi olumlu yönde değişime uğrattı [14].

Prodüktivite devriminin bir sonucu olarak bir çok ülke dünya ekonomik sisteminin bağımlıları oldu. 19. yüzyılın başlarında, İspanyadan siyasi bağımsızlığını kazanan Latin Amerika'nın ekonomisi İspanya'nın özerkliğinden yoksundu. Latin Amerika, 19. Yüzyılda Büyük Britanya, 20. Yüzyılda Amerika için hammadde arzı, pazarlama ve yatırım fırsatları sağladı. Osmanlı İmparatorluğu ise teorik bağlamda bağımsızlığını elinde tutsa da, batının egemenliği ve sömürmesine karşı, askeri siyasi ve ekonomik güçten yoksundu. Afrika'da ise sağlık ve taşımacılıktaki ilerlemeler kıtanın durumunu değiştirdi. Avrupalılar bu bölgelere nüfuz ederek Afrika'daki topraklar için birbirleriyle mücadeleye girdiler.

20. yüzyılın başlarında Almanya'nın mevcut üstünlüğü, Britanya ve Fransa arasındaki rekabeti ortadan kaldırdı. Alman imalatındaki üretim; kömür madeni

üretimi ve demiryolu mesafesi itibariyle İngilizler'den üstündü. Alman ürünleri, İngiliz piyasalarında hakimiyetini kurmuştu. Bütün bunlara ek olarak mevcut refahını korumak için modern, geniş, seri bir askeri güçte de oluşturdu. Bu tehdit İngilizleri, aralarında Fransa ve Rusya'nın da bulunduğu üçlü ittifakın kurulmasına itmiş oldu. I. Dünya savaşının başlamasıyla neticelenen sürecin sonunda savaşın galibi yoktu. Bu durum, 20. yüzyıl başlarında ABD'nin dünya ekonomik liderliğine geçişinde katalizör bir rol oynadı. Sonuçta, ABD, yeni piyasalar ve hammadde kaynakları elde ederken, aynı zamanda kreditor devlet rolünü de üstlendi. Bu; ABD'nin büyüyen uluslararası ekonomiyi yönlendirici karakterine yönelik bir göstergiydi.

Savaş sonrasında Avrupa'da yeniden imara geçildi. Almanya, küresel bir ekonomiye sahip olma yolunda yeniden güçlü adımlar atarken, İngiltere ve Fransa da savaş zararlarını telafi etme süreci içindeydiler. En dikkate değer gelişme ise Sovyetler Birliği 'nin hızlı endüstrileşmeyi içeren "planlı" ekonomisiydi.

Siyasi açıdan bakıldığında, Almanya'nın hızla yükselişinden İngiltere ve Fransa hala tedirgindi. 1929 dünya ekonomik kriziyle durum daha da kötüleşmiş oldu [15]. ABD, bu dönemde, 1920'lerde yaptığı yardımları uzun süre yapamadı. Kriz 10 yıl boyunca bütün ülkeleri sarsarken ABD'de bile toplam ticaret hacminin GSMH içindeki payı %8'lere kadar düştü [16].

A.Hitler Almanya'sı bu konjonktürde birçok ülkenin aksine "ekonomik korumacılığa" geçti. Tekrarlanan Alman tehdidine karşı yeniden ittifaklar oluştu. Almanya'nın silahlanmayı hızlandırması ve agresif ticaret anlayışı, özellikle Latin Amerika ile ilgilenen İngiliz ve Amerikalıları tehdit etti. Gergin ortam sürerken, Almanların Polonya'yı işgali ile sürmekte olan ekonomik ve siyasi mücadele yerini tekrar savaşa bırakmış oldu.

II. Dünya Savaşı'nın neticesi birincisinden farklı olmayan sahneyi, yani; mağluplar ile galip-mağlupları ortaya çıkardı. Bu grupların içinde yerini alan bir diğer ulus da Japonya'ydı. Savaşın coğrafi merkezlerinden uzak olan ABD için ise durum diğer uluslarınkinden farklıydı. Ekonomik üstünlüğünü pekiştiren ABD'nin ekonomik üretim hacmi tüm dünyanın %35'ine eşitti (Kissinger, 1998;3). ABD'nin Almanya ve Japonya'yı mağluplar sınıfına itebilmesindeki asli unsuru ise; Amerikan' Taylorist Felsefe'de bulmak mümkündür. Zira; Taylor, birkaç yılda başarılabilir işlerin süreçlerini birkaç aya indirgeyecek bir temel sistemi Amerikan toplumuna miras bırakmıştı.

VI. SERMAYE HAREKETLİLİĞİNİN BÜYÜMESİ ve AMERİKA'NIN ETKİNLİĞİNİN AZALMASI (1950-1985)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ekonomide yeni ve farklı türde sistematik yapılar ortaya çıktı. Genellikle ortaya konan stratejiler, sömürgecilikte, (bir dereceye kadar) kontrol etmekten ve tamamıyla (pür) serbest ticaretten daha farklı olan ekonomik birleşmeler ve yabancı yatırımlar şeklinde ortaya çıktı. Bu sistemin kuralları ise, katılan gruplar arasındaki müzakereler ve anlaşmalar çerçevesinde belirlendi. Ekonomik, siyasi, teknolojik ve sosyo-kültürel gelişmeler yeni ortaya çıkan sistemin kurallarından etkilendi [12].

Savaş sonrasında, yeni yüzüyle, "kapalist - global ekonomi" diye ifade edilen gelişme başladı. Teknolojinin bugünün küresel ekonomisinin gelişimini hızlandırdığı bir gerçek olmakla birlikte onu asıl yaratan şey; sosyal tavırlar ve bu tavırlardan kaynaklanan hükümet faaliyetleri oldu. Bu dönemde ABD'nin askeri gelişmesi, politik etkisi ve refahı, onu diğer uluslardan üstün kıldı ve global ekonominin işletilmesi olanağı Amerika'ya tanıdı. IMF ve Dünya Bankası ABD'nin etkisi altında çalışırken, Dolar, uluslararası döviz standardı olarak belirlendi [17].

1965-1985 yılları arasında global çapta ekonomik faaliyet ABD için büyük bir önem taşımıştır. Bu periyot da tarım ihracatı genişlerken, elektronik, çelik ve otomobil ürünleri ithal edildi. Yeni teknolojiler sanayileşmeye katkıda bulundu. Yerinden yönetimle sağlanan üretim kararlarının bir merkezden alınması için bilgisayar sistemine geçildi. Aynı periyot da, çeşitli ürünlerin imal edilmesi için düşük ücretli işçilerin kullanıldığı fabrikalar kuruldu. III. Dünyadaki, pozitif iş iklimi; grevlerin bastırıldığı, vergi avantajını sağlayan destekleyici bir hükümet ve güçlü olmayan sendikaları içermekteydi. Tarımsal çokuluslular, Birinci Dünya için, doğrudan mısır üretmek konusunda iş dışındaki küçük üreticileri güçlendirdi ve geniş toprakların yönetimini de ele almış oldular. Bu gelişme önemli ölçüde kentsel göçe neden oldu. Göçün "erkek sınıfı" otomobil ve çelik fabrikalarında, kadın sınıfı da tekstil ve elektronik fabrikalarında iş buldular. Her iki "sınıf"da; düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve sağlıksız çalışma ortamlarına maruz kalırken, işsiz kalan grup şehirlerin kıyı kesimlerinde yaşam zorunluluğunda kaldılar.

Savaşı takip eden yıllarda Federal Almaya ve Japonya devlet desteği ile teknolojilerini yeniden inşa ederlerken, ülke içinde ve dışında piyasa bulunması için tüm üretim olanakları kullanıldı. 1970'lerde, rekabetsizliğe alışmış olan uluslararası Amerikan firmaları özellikle bu iki ülkenin ticaretteki yeni konumlarıyla güç durumda kaldılar. Amerikan firmaları, hükümetlerinden destek arayışına girmelerine (tarifeler ve

hükümet yardımı) rağmen, bu gelişmeler de Amerika'daki ithalatın artışını durdurmayı önleyemedi.

Sermayenin hareketliliği ABD ve Avrupa'daki gelişmelerin sonucunda ulusal sınırları aştı. Sermayenin kontrol ötesi hareketliliğine bir de iş gücünün mobilizasyonu eklendi. Güçlü ekonomilerin bankaları, Üçüncü Dünyada gerek yatırımlara gerekse yeni şubeler açmaya başladılar. Kuzey Afrika, Türkiye ve Yugoslavya, Batı Avrupa'nın lokomotif ekonomilerine emek arzı sağlarken; Latin Amerika, Asya ve Ortadoğu'dan da Amerika'ya emek transferi sağlanıyordu.

Dünya, Üçüncü Değişim Dalgası'nı yine aynı dönemlerde yaşamaya başlamıştır [10]. Başka bir ifade ile bilginin dinamiğinde üçüncü bir değişim yaşanmıştır ki; bu da bilginin artık bilgiye tatbik edilmesi sürecidir. "Yönetim Devrimi" olarak ifadesini bulan bu gelişme, beden işçisi olmayanların verimini konu almıştır. Tabiatı gereği toprak, emek ve sermaye olmadıkça üretim söz konusu olmayacaktır. Ancak, etkin yönetimin (bilginin bilgiye uygulanması) varolduğu yerde diğer kaynakların temini fazla sorun teşkil etmemektedir [9]. Bu netice ile, bilginin kaynaklardan biri olmaktan çıkıp, tek kaynak haline gelmesi, toplumları 'kapitalist - ötesi' bir çizgiye taşımıştır.

VII. SONUÇ

21. Yüzyıla girilirken dünyayı sarsan dört önemli etkeni şöyle sıralamak mümkündür: (1) Ekonomik güçlerin çekimi, (2) Gücün Global yayılımı, (3) Taban düzeyde popülerleşen savlar, (4) Nüfus artışı ve çevresel bozulma. Ekonomik güçlerin çekimi argümanının ardından, çok yakın zamana kadar devletlerin konumunu belirleyen temel etkinin siyasi ve askeri faktörlere bağlı olmasına karşın, artık bunun yeterli gelmemesi yatmaktadır. Çünkü, bugün devlet uluslararası aktör olarak kalmaya devam etmekle birlikte; kaynaklarını kendi amaçları için düzenleme kapasitesi "Devletler üstü (supranasyonel) kapitalizm" adı verilen güç tarafından sınırlandırılmaktadır. Çokuluslu şirketlerle, uluslararası finans kuruluşlarının "global ağı", gücü ve etkiyi, ulusal kapitalizm ve devletlerin aleyhine kendinde toplamaktadır.

Artık, dünyayı bir bütün olarak içine alan bir çağda yaşıyoruz ve yeryüzü, son 500 yıldan bugüne, artan bir hız rasyosuyla birbirine entegre olmaya başlamıştır. Üç-dört milyar insan arasında kesintisiz olarak kurulan karşılıklı etkileşimler onları birbirine bağlayan ortak bir doku oluşturmuş ve aralarında fiili bir dayanışma yaratmış durumdadır [18]. Yerkürenin herhangi bir duyarlı noktasında, yalnız Moskova'da, Pekin 'de ya da Washington'da değil, onların yanısıra İran'da, İsrail'de, Lübnan'da, Brezilya'da, Meksika'da, Şili'de ortaya çıkan bir olay, eş-anlı olarak dünyanın geri kalan yerlerinde de etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler endüstrilerin küresel

mobilizasyon kazanmasıyla geri dönülemez bir boyut oluşturmuştur. Zira, dünyadaki endüstriyel üretimin %75'ini bir dönem elinde bulunduran ABD'nin bu konumu %23-24'lere inmiştir [19]. Diğer taraftan komünist bloktaki yaklaşık 1.9 milyar insanın da global ekonomiye enjekte edilmesiyle dünyaya 1/3'lük bir üretici ve tüketici pazarı eklenmiştir. Kafkavari "nitelik" taşıyan bürokrasilerin de 1978-80'li yıllarda (büyük ölçüde) ortadan kalkmasıyla "akım" hem büyürken, hem de engel unsurları ortadan kaldırmıştır [20].

Dünya ekonomisi şu anda çok büyük değişimleri alışagelmemiş bir hızla geçirmektedir. Buna bağlı olarak da bağımsız rekabetçi firmalar açısından "sistem" gelecekteki gelişmelerin tahmin edilemeyeceği belirsiz bir yapıya bürünmektedir [21]. Geleceğin bu anlamda belirsiz olduğu bu ortamda ise; amaçları ne olursa olsun bireyin maksimizasyonu gerçekleştirilebilecek bir biçimde rasyonel davranmasına imkan kalmamaktadır [22]. Çünkü belirsizlik, bireyin kafasında biçimlendirip ona göre davranabileceği bir nesnel olasılık fonksiyonu temelinde kavramsallaştırılabilecek bir şey değildir.

Bu nedenle XXI. yüzyılın uluslararası sistemi görünüşte bir karşıtlıklar ve etkileşimler sistemi olacaktır. Bir tarafta bölünmeler ve diğer tarafta ise giderek artan "globalleşme". Bu duruma en uygun tanım ve kuram, düzensizlik içindeki düzenin anlatıldığı "Kaos Kuramı"dır ve teori minimal bir etkinin bile maksimal boyutlardaki bir sonucu doğurabileceği "Kelebek Etkisi" olarak ifade edilebilir [23].

Özetle; Acheson'un "rol arayışı gerçeği", global rekabet içinde bulunma bütün kurumsal ve bireysel unsurlar için de kaçınılmaz bir geçerliliğe sahiptir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] BREZINSKI, Z., **Büyük Satranç Tahtası**, Sabah Yayınları, İstanbul, 1985.
- [2] -----, **Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler**, DPT Raporu, DPT Yayını Ankara, 1995.
- [3] KEYDER, Ç., **Ulusal Kalkınmacılığın İflası**, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.
- [4] KISSINGER, H., **Diplomasi**, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, Mayıs 1998.
- [5] GONDOLF, E.W.; Irwin, M.Dougherty. M.J.P, **The Global Economics Divergent Perspectives on Economic Change**. Westview Press, Boulder, 1986.
- [6] GALBRAATH, J.K., **Kuşku Çağı**, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1989.
- [7] YILMAZ, Ş.E., **Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1992.
- [8] KNOKE, W., **Cesur Yeni Dünya**, Türk Henkel Yayınları, İstanbul, 1997.
- [9] DRUCKER, P.F., **Kapitalist Ötesi Toplum**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1993.
- [10] TOFFLER, A. ve H., **Yeni Bir Uygarlık Yaratmak**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1996.
- [11] ERKAN, H., **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1994.
- [12] PRESTON, L.E.; WINDSOR, D., **The Rules of the Game in the Global Economy; Policy Regimes for International Business**, Kluwer Academic Publishers, Boston, 1992.
- [13] SCHNITZER, M.C., **Comparative Economic Systems**, 6th Ed., South-Western Publishing Co, Cincinnati, 1994.
- [14] BERGSTEN, N.F., **Globalization and Development**, Institut for International Economics, Washington, D.C. 1993.
- [15] -----, **"Economics Focus; The Great Depression"**, **The Economist**, September 19th-27th 1998.
- [16] BATRA, R., **The Pooring of America**, Macmillan Publishing Co. Newyork, 1993.
- [17] ÜLKEN, Y., **20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1992.
- [18] MORIN, E., **Avrupayı Düşünmek**, Afa Yayınları, İstanbul, 1995.
- [19] GIBSON, W., **Geleceği Yeniden Düşünmek**, Sabah Yayınları İstanbul, 1997.
- [20] ALBERT, M., **Kapitalizme Karşı Kapitalizm**, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.
- [21] PRENDERGAST, R.; STEWART, F., **Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- [22] BUĞRA, A., **İktisatçılar ve İnsanlar**, İletişim Yayınları. İstanbul, 1995.
- [23] GLEICK, J., **Kaos**, TÜBİTAK Yay., Ankara, 1995.
- ARIBOĞAN, D.Ü., **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, Der Yayınları, İstanbul, 1996.
- DAVDOW, W.; MALONE, H. ve M., **Sanal Şirket**, Koç Unisys Yayınları, İstanbul, 1995.
- İNCEKARA, A., **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**, İTO Yay., İstanbul, 1995.
- KAYMAKÇI, O., **Küreselleşme ve Küresel Rekabet** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996.
- KENNEDY, P., **Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1996.
- THUROW, L.C, **Kapitalizmin Geleceği**, Koç Unisys Yayınları, İstanbul, 1996.